

60 LET ETNOGRAFSKEGA MUZEJA

Zamisel za samostojen etnološki muzej je mnogo starejša kot 60 let. Njegov jubilej je častljivejši kot le formalna obletnica šestih desetletij. Začetek etnografskega muzeja bi lahko šteli s samim začetkom muzealstva na Slovenskem, ki sega že v Zoisov krog, tja do našega prosvetljenstva, ko je šlo za bit slovenstva in zavestne slovenske narodne samostojnosti, za vse kar bi moglo slovenstvo uveljaviti in potrditi. V to pa je prav gotovo spadalo vse tisto kar so takrat pojmovali kot narodno, to pa je bilo vse od noše do poslikane zibelke, od pisanice do lončene posode. Med ustanove, ki bi najboljše predstavile bogastvo in dediščino dežele sodi vsekakor muzej. Pri zamislih za narodni muzej so prednjačile tudi tiste z etnološko zasnovo, saj so bile med njimi tudi predvidevanja za muzej zasnovan na Valvasorjevem topografsko zgodovinskem delu o Kranjski. Ta so imela pred očmi tudi narodopisne znamenitosti slovenske dežele, ki jih je obelodanil ta veliki zgodovinopisec, topograf in tudi narodopisec. Tudi Linhart je s svojim Poskusom zgodovine Kranjske po svoje pripomogel k začetkom razmišljanja o etnografskem muzeju na Slovenskem.¹

Tako sega zgodovina Etnografskega muzeja še nekaj desetletij nazaj pred njegovo ustanovitvijo, v delovanje bivšega Kranjskega deželnega muzeja Rudolphinum, ki je imel med svojimi nalogami tudi gojenje narodopisja. Toda leta 1888 ob otvoritvi nove stavbe Kranjskega deželnega muzeja je obsegala slovenska etnografska zbirka le 50 predmetov, večje so bile neevropske etnološke zbirke, ki so jih darovali muzeju misijonarji Baraga, Knoblehar in drugi.²

Znanstveno delo na področju narodopisja je postavil na bolj trde temelje prvi kustos muzeja v tem stoletju, Walter Šmid, ki je leta 1905 narodopisne zbirke še dopolnil in preuredil. Tako je bilo v stalni zbirki Kranjskega deželnega muzeja skromno predstavljeno tudi narodopisje in to v eni sami dvoranici, omejevalo se je le na

ozemlje Kranjske.³ Za to pa je doživelo takoj v začetku leta 1906 ostro kritiko v Slovanu.⁴ V tem času je nastala tudi zahteva za samostojni narodopisni muzej v Ljubljani: "... kar bi bilo nujno, ker naš bogat narodopisni material vsled napredujoče civilizacije s severa in zahoda tako urno izumira..."⁵ Toda cesarsko kraljevi mlini so mleli počasi in med uradniki Kranjskega deželnega muzeja ni bilo nikoli poklicnih etnologov. Šele po zaključku 1. svetovne vojne je bil leta 1921 pod okriljem Pokrajinskega muzeja v Ljubljani ustanovljen Etnografski inštitut in to po zaslugi antropologa in zgodovinarja dr. Nika Županiča, ki je postal tudi prvi direktor tega inštituta. Pred tem pa je bil kustos Etnografskega muzeja v Beogradu in je delal tudi kot strokovnjak v diplomaciji. Vodil je jugoslovansko sekcijo za etnografijo na mirovni konferenci v Parizu in to za slovensko nemško mejo, za Prekmurje, za češkoslovaški-jugoslovanski koridor. Pred tem pa je bil član Jugoslovanskega odbora v Rimu in Londonu in nato še član delegacije SHS na Mirovni konferenci leta 1919 v Parizu. Ko se je Županič vrnil s političnega dela si je priboril, da je bil ustanovljen s posebnim odlokom Ministrstva za prosveto v Beogradu z dne 1. julija 1921 pri Pokrajinskem muzeju v Ljubljani Etnografski inštitut in za vodjo je bil postavljen dr. Niko Županič.⁶ Leta 1922 je odšel dr. Županič v Beograd za ministra v kabinetu Nikola Pašića. Ko se je leta 1923 vrnil v Ljubljano, je dosegel končno ustanovitev samostojnega etnografskega muzeja. Zato lahko računamo ustanovitev Etnografskega muzeja od 17. julija leta 1923, to je z dnem, ko je s posebnim dekretom⁷ minister prosvete postavil dr. Županiča, takratnega ministra na razpoloženju, za honorarnega upravnika Etnografskega muzeja, in šele leta 1924 za rednega upravnika.⁸

Zbirati, ohranjati, proučevati in razstavljati etnografske predmete, tvorne spomenike slovenske ljudske kulture z vsega slovenskega ozemlja, to je bila naloga novoustanovljenega Etnografskega muzeja. Kljub okoliščinam, da ni imela svojih lastnih prostorov in je morala ves čas gostovati pod streho Narodnega muzeja, je ta muzejska ustanova opravičila svoj obstoj. Opravila je pravo pio-

nirsko delo na področju raziskovanja ljudske kulture na Slovenskem in je danes osrednja muzejska etnološka ustanova v Sloveniji.

Iz dejavnosti Etnografskega muzeja se je pozneje razvilo kar več ustanov; od današnjega Glasbeno narodopisnega instituta SAZU, do Instituta za slovensko narodopisje SAZU, muzej pa je tudi vse do prvih let po drugi svetovni vojni opravljal vlogo poverjenika za zaščito etnografskih spomenikov, to kar je danes domena Zavoda za zaščito naravne in kulturne dediščine.

V vojnih letih je večino delavcev muzeja aktivno sodelovala v Osvobodilni fronti, saj je delovala v muzeju "Založba", ilegalna postojanka Osvobodilne fronte in VOS-a. Tu se je zbiralo orožje, zaupni material in tu so se skrivali ilegalci. V tej postojanki je aktivno deloval do spomladi 1943 illegalec Melhior, naš poznejši diplomat, dr. Franček Kos.

Po osvoboditvi je začel Etnografski muzej dopolnjevati zbirke, z znanstvenim raziskovalnim delom in z načrtnim proučevanjem podeželja in bojem za lastno stavbo, za prostore, za razstave in depoje. Leta 1947 je muzej pridobil tri razstavne dvorane v sedanji stavbi Narodnega muzeja in tu postavil stalno razstavo slovenske ljudske kulture z več kot 600 predmeti. Prvemu povojnemu ravnatelju dr. Borisu Orlu gre zasluga za kolektivne sistematične terenske raziskave. Tako je muzej z večjimi raziskovalnimi ekipami raziskoval posamezna območja Slovenije. Bogata bira teh ekip /vseh je bilo doslej 34/, v zadnjih letih muzej vse bolj dopolnjuje kolektivne raziskave z individualnimi raziskavami posameznih območij, krajev ali profesionalnih skupin. Večina raziskav je povezanih z razstavami, ki jih pripravlja SEM. Samo v zadnjih dvajsetih letih jih je pripravil čez 200. Z njimi je gostoval po vsej Sloveniji, pri naših izseljencih v ZDA in v velikih muzejih po svetu. Po letih 1964 je muzej pridobil nove postojanke, kot so Podsmreka pri Višnji gori /razstavljena zbirka lončarstva/ in grad Goričane, kjer muzej razstavlja svoje neevropske zbirke. Tako je muzej prevzel tudi vlogo, da našo javnost seznanja s kulturo in življenjem

neevropskih ljudstev. Samo Muzej Goričane je priredil že 80 razstav in postavil v gradu tudi stalno razstavo dela svojih bogatih neevropskih zbirk, ki so postale prav tako dragoceni pričevalni del naše kulturne dediščine.

Danes štejejo zbirke SEM že čez 30.000 predmetov, še več je fotografij, terenskih zapisov in drugega arhivskega gradiva, brez katerega si danes ne moremo več predstavljati poštene predstavitve zgodovine Slovencev. V tem je tudi velika pomembnost vseh zbirk, temu je podrejeno delu muzeja. Tudi vse razstave, vse znanstveno raziskovalno delo, publicistična dejavnost /17 letnikov Etnologa, 32 letnikov Slovenskega etnografa, čez 70 katalogov razstav/ so osnova za pripravo, za postavitev stalne zbirke Slovenskega etnografskega muzeja.

To naj bi bila razstava, ki bi predstavila po vseh sodobnih muzeoloških pravilih in v skladu z razvojem etnološke stroke, v svetu in doma, življenje Slovencev od njegove naselitve do včeraj, ali celo do danes. Prostorsko naj bi prikaz zajel Slovence to in onstran meje pa tudi naše izseljence in zdomce. Tematsko pa naj bi ta prikaz zajel sloje prebivalstva, socialne, poklicne in druge skupine na podeželju in mestih, ki so bili v posameznih zgodovinskih obdobjih značilni za našo narodno skupnost. Ker je na žalost v naši dosedanji etnološki literaturi veliki manjko, ker nimamo temeljnih del, bo tu potrebno še veliko raziskovalnega znanstvenega dela, pa tudi sodelovanje ostalih etnoloških ustanov in sorodnih strok.

Od ustanovitve Etnografskega muzeja je bil njegov največji problem: prostor, primerni večji prostori v katerih bi lahko dostojno razstavili, bogastvo, ki ga hrani muzej in dostojno predstavili etnološko podobo Slovencev. Zato so prizadevanja muzeja za novo lastno stavbo stara kot njegova zgodovina. Zato Slovenski etnografski muzej snuje ob delu za stalno postavitev tudi načrte za novo stavbo in ob njej tudi muzej na prostem, slovenski skansen.

LJUDSKO GOSPODARSTVO

Le tako bi razrešili kar več danes izredno perečih problemov osrednjih muzejev v Ljubljani. To je ob 60-letnici tudi edino upanje kolektiva in edina perspektiva, da bi Slovenski etnografski muzej vsaj do svoje naslednje večje obletnice prišel do lastnega doma, Slovenci pa do svojega osrednjega narodopisnega muzeja, ki ga snujejo že več kot 2 stoletji.

OPOMBE:

1. Peter Petru, *Misli ob stopetdesetletnici Narodnega muzeja*, Argo X. št. 1, Ljubljana 1971, str. 1 - 33.
2. Isti, str. 7
3. K. Deschmann, *Führer durch das Krainische Landes - Museum Rudolfinun in Laibach (1888)*.
4. Jos. Wester, *Slovenske končnice in folklor*, Slovan 1906, str. 25.
5. F.K. (Franček Kos), *Etnografski muzej v l. 1939*, *Etnolog XIII*. 1940, str. 171 - 173.
6. Odlok ministrstva za prosveto, 1.7.1921, Arhiv SEM.
7. Dekret ministra prosvete, 17.7.1923, Arhiv SEM.
Po pojasnilu, ki ga je dal univ. prof. dr. Niko Županič ravnatelju Borisu Orlu dne 17.4.1953, je datum ustanovitve Etnografskega muzeja, oz. datum, ko je Etnografski institut postal samostojni Etnografski muzej - 17.7.1923. Tega dne je namreč minister prosvete postavil za honorarnega upravnika Etnografskega muzeja v Ljubljana dr. N. Županiča. Posebnega dekreta o ustanovitvi Etnografskega muzeja ni bilo izdanega.
8. Dekret ministra prosvete, 23.5.1924, Arhiv SEM.
9. Za prostorsko problematiko EM glej še: *Etnolog III/1929* str. 198; *Etnolog IV/1930/31*, str. 212, *Etnolog V in VI/1933*, str. 295/6; *Etnolog VII/1934* str. 193; *Etnolog VIII/IX/1936*, str. 113; *Etnolog XII/1939*, str. 152/3; *Slovenski etnograf I/1948*, str. 118; *Slovenski etnograf VI/VII/1953/54*, str. 7 - 10; *Slovenski etnograf XVI/XVII/1963/64*, str. 5 - 6.